

NÜÜDISMUUSIKA LÄHETAMINE

TIIA TEDER

Kuidas saavutada seda, et eesti kultuur oleks maailmas nähtav? See küsimus erutab inimesi nii nagu näiteks oma sportlaste medaliootus. Vastust otsivad nii ministeeriumi nõunikud, kultuuriorganisatsioonide juhid kui loojad ise. Kas efektiivsem on riiklik suurprojekt või isiklikud kontaktid, kas tulusamad on trükised või virtuaalsed väljapanekud, osavõtt messidest või promoplaatide levitamine? Kindlasti peab väike riik kasutama kõiki võimalusi.

Eesti Raadio on olnud nüüdismuusikale aastakümneid oluline kanal. Nõukogude ajal oli raadio otsekui aken maailma, mille kaudu sai publik kuulda uut muusikat. Eesti iseseisvusajal on raadio tõhusalt tegelnud eesti uue muusika tutvustamisega maailmas Euroraadio kontserdisarjade kaudu. Eriti edukalt on läinud osavõtt **Rahvusvahelisest Heliloomingu Rostrumist Pariisis** (IRC – International Rostrum of Composers).

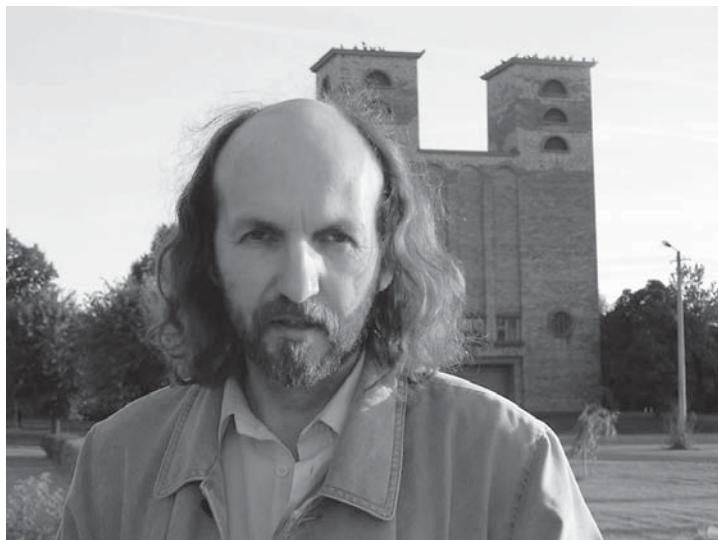
Heliloomingu rostrumi algatasid 1954. aastal UNESCO juurde loodud Rahvusvahelise Muusikanõukogu (IMC) korraldamisel neli ringhäälingut, asutajariigid olid Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa ja Šveits. Igal aastal sõitsid eri maade raadiote esindajad Pariisi ja panid nüüdismuusika kõlama UNESCO tribüünil, kust raadiolained kandsid selle inimesteni. Põhimõtteliselt on see samamoodi ka praegu. 1953 sündis Euroopa Rahvusringhäälingute Liit – EBU (European Broadcasting Union) ja hakkas are-

nema raadiotevaheline rahvusvaheline koostöö.

Heliloomingu rostrum on foorumkonkurss, mis mõeldud nüüdismuusika levitamiseks ja edendamiseks raadio vahendusel. Raadiote nüüdismuusikatoimetajad kogunevad sinna kuulamissessioonidele ja iga riik saab võimaluse ette mängida uute helitööde salvestusi, kestusega kuni 35 minutit. Soovitatav on, et teosed oleksid komponeeritud viimase kolme aasta jooksul ja autoriteks heliloojad, kes pole veel rahvusvaheliselt tuntud. Iga riik valib vähemalt kümme teost, mida järgmise aasta jooksul eetris oma kuulajatele tutvustada. Kui kõik lood on kuulatud, hindab eri maade esindajaist koosnev žürii neid punktsüsteemis, iga riik saab anda 20 punkti. Kuulutatakse välja parim ehk „väljavalitud teos“ (*selected work*) ning kümme järgmist „soovitatud teost“ (*recommended works*).

Rostrum lähtub UNESCO ideest ühendada rahvaid, tuua esile kultuuriväärtusi ja neid levitada. Sõna rostrum – inglise k kõnetool, ka (dirigendi) pult – tuleb ladinakeelsest sõnast *rostra*, Vana-Roomas nimetati nii vaenlaselt vallutatud laevade ninamikega kaunistatud kõnetooli ehk tribüüni – prantsuse keeles ongi ürituse nimi tribüün (*tribune*). Rostrumile kogunenud muusikatoimetajaid kutsutakse delegaatideks nagu kongressist osavõtjaid. Reglemendis on rohkem soovituslikke kui kohustus-

Toivo Tulev,
kellelt kõlas
rostrumil
flöödikontsert
„Deux”.

Riit Eersalu foto

likke nõudeid. Teoste hindamine on heatahtlik. Esiletõstmisega ei kaasne preemiat, vaid teose levik raadioeetris. Helilooja jaoks materialiseerub konkurssiedu raadioeetris kõlamisega kaasnevates autoritasudes.

Esiletõstetud heliloojate koondnimekiri algab Henry Dutilleux' Esimese sümfooniaga aastal 1955. Esimestel aastatel näidatigi sellel võistlusel rahvusvaheliste kuulsuste orkestriteoseid, üksteise järel on võiduautoritena kirjutas Luciano Berio, Hans Werner Henze, Frank Martin, Witold Lutoslawski jt. Praegune hindamissüsteem kümne soovitatud ja esiletõstetud teosega sai alguse 1975. aastal.

Võistlusest osa võtvate maade nimekiri on ürituse pool sajandit vana ajaloo vältel olnud väga erinev, geograafia laienes oluliselt 1960-ndatel aastatel. Aeg-ajalt on sellega liitunud Ameerika Ühendriigid, suhteliselt vähe ja ebajärjekindlalt osalevad Aasia ja Lõuna-Ameerika riigid. Peamiselt on rostrumil aktiivsed Kesk-Euroopa maad, see on lääneeuroopaliku muusika konkurss, kus annab tooni Darmstadt ja IRCAMi koolitusega heliloojate muusika. Rahvusvaheline Muusikanõukogu korraldab li-

saks veel ka elektronmuusika rostrumit ja Ladina-Ameerika muusika rostrumit.

Omal ajal lähetas sellele heliloomingu võistlusele teoseid ka Nõukogude Liit. Üleliidulise Raadio vahendusel kuulati seal 1968. aastal ka Arvo Pärdi Esimest sümfooniat ning 1989. aastal tõusis soovitatud teoste nimekirja Erkki-Sven Tüüri Teine sümfoonia. Eesti osales rostrumil iseseisva riigina esmakordselt 1994. aastal, tänaseks on esile tõstetud heliloojate nimekirjas juba rõõmustavalt palju meie heliloojate teoseid. Suurim edu oli Eestil 2004. aastal, mil Helena Tulve orkestriteos „Sula” saavutas esikoha rostrumi põhikategoorias. Pärast seda on Helena Tulve „Sula” mängitud mitmel nüüdismuusika festivalil.

Ehkki heliloomingus on praegu raske esile tõsta trende ja norme või kirjeldada hea muusika mudelit, on siiski kujunenud välja hea rostrumi-teose tunnused. Edukas teos on kompositsioonitehniliselt kõrgel tasemel, emotsionaalselt sisukas ja dramaturgiliselt veenev, selle helikeel on mitmekesine ja sisaldab huvitavaid tämbrioleid või eri kultuuride sulandumist. Sarnaseid tulemusi oodatakse tegelikult enamikel heliloomingu-konkurssidel.

Jüri Reinvere
liivi lauliku
Julgi Staltega
liivlaste päevade
aegu mõni aasta
tagasi.

Rostrumi teeb eriliseks žürii koosseis, sest teoseid hindavad raadiote nüüdismuusikatoimetajad. Nad on oma ala spetsialistid, kes tegelevad iga päev uue muusikaga, kuid pole ise (üldjuhul) heliloojad, samas on nad tõelised muusikafanaatikud, alati uuele ja huvitavale. Üldhinnang saadakse kolmekümne raadiotoimetaja punktide summeerimisel ja tulemuseks on eksperthinnang. Kuigi antakse ka n-ö poliitilisi sümpaatiapunkte, pole see nii määrav, et mõjutaks tulemust. Enamikes riikides valib konkursile teosed maad esindav muusikatoimetaja, mõnes teeb valiku spetsiaalne komisjon.

Tänavune heliloomingu rostrum Pariisis oli juba viiekümne kolmas. Sellest

võttis osa 30 riiki 59 heliteosega. Eestit esindanud **Toivo Tulevi Flöödikontsert „Deux“** ning **Jüri Reinvere** elektrooniline kompositsioon „**Liivi itk**“ saavutasid koha soovituslikus esikümnes. Väljavalitaks kuulutati saksa helilooja **Arnulf Herrmanni** teos „**Terzensee**“ ansamblile (2005/2006) ning alla kolmekümneaastaste ehk „noorte heliloojate kategoorias“ läti autori **Ēriks Ešenvaldsi** „**Légende de la femme emmurée**“ (2005) segakoorile.

Esikümnes olid meie heliloojate teoste kõrval veel islandi autorite Atli Ingolffsoni „Flecte Lapis II“ ja Hugi Gudmundssoni „Equilibrium IV: Windbells“, prantslase André Serre-Milani „...pour quelques âmes volées“, meh-

„Rostrum 2006“
võitja sakslane
Arnulf Herrmann.

Foto Arnulf Herrmanni erakogust

hiklase Enrico Chapela „Ínguesu“, austerlase Gerd Kühri „Inter – Time Out – Virtual Dance“, poolaka Wojciech Widłaki „Earthsymption“ ja rootsi helilooja Tebogo Monnakgotla „Bambu I björkars språk“. Noorte kategoorias märgiti ära Hugi Gudmundssoni „Equilibrium IV: Windbells“ ja leeduka Vytautas V. Jurgutise „Terra Tecta“.

On omamoodi sümboolne, et Mozarti aastal võitis rostrumi Mozartist inspireeritud teos, sakslase **Arnulf Herrmanni** „**Terzenseele**“, mille tellis Ensemble Modern. Helilooja on pärit Heidelbergist, sündinud 1968. aastal, õppinud Saksamaal, sealjuures pikemalt Hanspeter Kyburzi juures, ja elab praegu Berliinis. Herrmanni sõnul ehitas ta teoses üles Mozartit eneses. „Terzenseele“ on kolmeosaline elegantselt modernistlik lugu, kus väikestest motiividest ehitatud äärmised osad klammerduvad hõljuva keskosaga *Traumsequenz*, kus on

äratuntavalt kasutatud paari takti Mozarti *Adagio*'st (KV 411).

Läti autori **Ēriks Ešenvaldsi** (1977) „**Légende de la femme emmurée**“ („Legend kinnimüüritud naisest“) sonoristlik kooriteos baseerub vanal albaania ballaadil, mida seostatakse Škodra kindlusega Põhja-Albaanias. Ešenvalds kasutas albaania originaalballaadi muusikamaterjali ja läti rahvamuusikat. Teose salvestas Läti Raadio koor Kaspars Putniņši juhatusel.

Tänavuaastane rostrum oli mitmes mõttes eriline. Hoopis rohkem kui varasematel aastatel esitleti kerges ja heakõlalises helikeeles, klassikalis-romantilist ja traditsioonipõhist muusikat. Õhus on neokonservatism. Kui mõned aastad tagasi võis väga harva kuulda kolmkõla ja selle peale krimpsutasid mõned muusikatoimetajad nägu, siis nüüd on heakõlaline muusika rohkem soositud. Aeg on muutunud, ka klassi-

Läti helilooja Eriks Ešenvalds.

kalise muusika raadiotelt nõutakse kõrgemat reitingut ja „ilus“ nüüdismuusika sobib eetrisse paremini kui dissonantne.

Tänavusel rostrumil oli palju vokaalteoseid, mitu minimalismist lähtuvat lugu, paar ambitsioonikat barokset millenniumi-teost ja muid, ühiskondlikele teemadele pühendatud oopusi. Poola autor **Wojciech Wiślak** oli 2001. aasta 11. septembri terroriohvritele pühendanud teose „**Earthsymption**“. Orelile ja orkestrile loodud oopuses on peatähelepanu suunatud kõlale ja tämbrile, energia organiseerimisele kaoses ja korrale. Helimaterjal kasvas pidevalt, põimus ja sulandus. Muusikale andsid erilise värvi akordionid, instrumentaalses mõttes siduvad elemendid. Wojciech Wiślak on sündinud 1971, õppinud Krakówis ja Kopenhaagenis.

Vanade kultuurmaade heliloojaskond muutub üha kosmopoliitsemaks. Näiteks Rootsit esindanud **Tebugi Monnagotla** väga aktuaalsel teemal teos „**Bambu I björkars språk**“ („Bam-

bus lindude keeles“) põhineb hiinarootsi poeedi Li Li sõnadele ja arutleb eneseväljenduse üle võõras keeles. Teose lüürilises helikeeles on kuulda erinevate kultuuride muusika intonatsioonide ühendamist ja kooskõla. Tebugi Monnagotla on sündinud Uppsalas 1972.

Soome Yleisradio esitles kolme helilooja teoseid. **Juho Kangase** lõbusa **Duo metsasarvedele** ja **Riikka Talvitie** karakterpala „**Bit by bit**“ kõrval jättis sügavaima mulje **Paola Livorsi** „**Eâ**“ flöödile ja klaverile. Eeposest „**Gilgameš**“ inspireeritud õrna, veelikult läbipaistvat ja meditatiivset muusikat mängisid Mikael Helasvuo ja Naoko Ichihashi. Paola Livorsi on sündinud 1967. aastal Aleksandrias, lõpetanud Torinos G. Verdi Konservatooriumi, hiljem täiendanud end Prantsusmaal, Pariisis IRCAMis Salvatore Sciarino, Franco Donatoni ja Kaija Saariaho juures (ka Helsingis) ning György Ligeti juures Novaras (Itaalias) ja tegutseb praegu Soomes.

Tänavusi tuntumaid nimesid rostrumil oli **Gerd Kühr** (1952), Hans Werner Henze ja Sergiu Celibidache õpilane, kes praegu õpetab Grazis kompositsiooni ja muusikateooriat ning on loonud huvitavaid lavateoseid. Teoses „**Inter-Time Out – Virtual Dance**” tsüklist „Revue” domineerib digitaalne muusikaline mõtlemine. Helilooja sõnul kujutab ta helilaine siluetti ostsillograafis, heli avarustumist ja kokkumurdumist. Akustilist muusikat sulandatakse elektrooniliselt tekitatud helidega, mõlemad helimaailmad kohtuvad erinevates vormides, ruumilistes variatsioonides. Helilooja kasutab mõistet „revüü”, et osutada võimaluste rohkusele, helilisele mikrokosmosele. Teost mängitakse publiku keskel, kasutades elektrooniliselt ettevalmistatud helisid. Lugu on triole koosseisus saksofon, tromboon ja tšello; suur hulk helimaterjali tuleb lindilt, sealhulgas kulminatsiooni alguse löökpillistseen. Teos paisub lõpuks suureks ja hakkab muljet avaldavalt visklema.

Leedu helilooja **Vytautas V. Jurgutise** teos „**Terra Tecta**” on tšellole ja elektroonikale, ülinõudliku pillipartii mängis Mindaugas Backus. Helilooja iseloomustab lugu kui skulpturaalset heliobjekti või teekonda salajasele territooriumile, maagiat universumis, kus fantastilised mustrid lakkamatult voogavad ja põimuvad.

Omapärane näide kunstlikust muusikast oli mehhiko autori **Enrico Chapelala** (1974) „**Ínguesu**”. Chapelala läks täiuse taotluses nii kaugele, et salvestas muusika partiide kaupa ning monteeris oma arvutis kokku. Chapelala *dream*-orkestris mängisid rahvapillid ja klassikalised instrumendid, kokku neli erinevat ansamblit, lisaks klaver, harf ja kontrabass. Teosest oli Chapelala avaldanud ka plaadi, mille bukletis oli põhjalik tutvustus teose monteerimisest ja mitmesugust lisamaterjali, isegi koomiks. Lugu oli jalgpalliteemaline ja selle esitamine rostrumil oli suurepäraselt ajastatud, lisaks oli autor ise vaatlejana kohal. Püüdlusi saatis edu ja teos tuli kümne parima hulka, kuigi muusika meenutas lihtsat *soundtrack*'i mõnele multikale.

Austraalia Raadio foto

Eesti juurtega austraalia helilooja Luke Jaaniste.

Islandi nüüdismuusikas on palju uue kõla otsingut. **Atli Ingolffson** (1962) on õppinud Gérard Grisey juures ja teeb peamiselt elektroonikaga kombineeritud kammermuusikat. Rostrumil kuulati tema veerevate, jooksvate ja pörkuvate kõlasündmustega klarneti ja elektroonika pala „**Flecte Lapis II**”. **Hugi Gudmundssoni** (1977) „**Equilibrium IV: Windbells**” on loodud võimendatud instrumentidele. Eriline atmosfäär ja mitmesugune lummas kellakõla saavutati ilma kellade kasutamiset, tämbrite sulandumises.

Austraalia helilooja **Stephen Leeki** „**Die dunkle Erde**” oli autentsust taotlev helipoeem deklamatsiooni, *didgeridoo* ja aborigeenide ansambliga. Lugu on lihtne: noor igavlev saksa vampiir läheb Austraaliasse aborigeenide verd maitsma. Ohvriks satub äravalitud su-

guharuliige ja aborigeeni veri viib saks-lase tumeda maailma rituaalide kätte. Teos jälgis lugu täpselt, aga oli liiga pikk ja muutus lõpuks tüütuks.

Noor austraalia helilooja **Luke Jaaniste** on eesti juurtega, sõjapõgenike järeltulija. Tema vanavanemad elasid Antslas ning Pärnus. Kahekümne üheksa aastane Luke Jaaniste saab tänavu doktorikraadi Queenslandi tehnoloogiaülikoolis ning on lõpetanud Queenslandi konservatooriumi. Ta on tegutsenud multimeediarühmituses COMPOST. Rostrumil mängitud „**Meditations of a Symphony**” valmis ajal, mil helilooja resideeris Queenslandi sümfooniaorkestri juures.

Jaaniste teos suutis rostrumi delegaate üllatada. Tema lugu mahtus ühele partituurilehele ja seisnes ühe akordi kordamises. Helimaterjali aluseks on Brahmsi Kolmanda sümfoonia esimese osa tagurpidi pööratud lõpuakord, millele on sisse põimitud keelpillikäik ühest Nigel Butterfly loost. Kaks kadentsitakti ja natuke rohkem vaikust, erinev dünaamika, mõned vaheldused instrumentariumis – kokku 15 minutit meditatiivset ämbientlikku muusikat. Ühes kirjas viitas noor helilooja, et tema huvi vaikuse vastu sündis kontserdielamusest, kui ta 1990. aastate keskpaiku kuulis Sydney's Arvo Pärdi „Tabula rasat”.

Toivo Tulevi Flöödikontsert „Deux” on kirglik sakraalne muusika, kirgastunud ja läbipaistvas orientaalset värvinguga helikeeles. Teose salvestasid flötist Monika Mattiesen ja sopran Kädy Plaas ning Tallinna Kammerorkester Tõnu Kaljuste juhatusel. Tulevi teos tuli juba kolmandat korda rostrumil kümne parrema hulka, varasematel aastatel on leidnud äramärkimist tema „Opus 21” (1996) ja Viiulikontsert (2002).

Jüri Reinvere elektrooniline kompositsioon „**Liivi itk**” on katkend tema pikemast raadiofoonilisest ooperist „Vas-

taskallas”. Koostöös liivi lauliku Julgi Staltega komponeeris Reinvere liivi itku hüpoteetilise rekonstruktsiooni, mis on paigutatud naturaalsel tämbritel baaseruvasse elektroonilisse keskkonda, see on dramaturgiliselt mõjuv ja tugeva emotsionaalse laenguga lugu. Ka Reinvere on rostrumil varemgi silma paistnud. 2000. aastal võitis noorte heliloojate kategoorias tema teos „Loodekaar”. Jüri Reinvere elab praegu Berliinis, liiks heliloomingule on ta andekas raadiosaadete autor ja kirjutaja ning tegutseb viimasel ajal aktiivselt ka filmimaailmas.

Huvitavat oli rostrumil veel palju, näiteks noorte vene heliloojate Arman Gushchyan ja Marina Horkova sümfoonilised lood, Kanada helilooja Katarina Curcini keelpillikvartett „Walking away from...”, iiri autori Grainne Mulvey „Scorched Earth”, tšehhi heliloojate Marko Ivanovici ja Miloš Orson Štšedroni huumoripalad jpm.

Pariisis kõlanud muusikat saab Klassikaraadiost kuulata saatesarjas „Rostrum – 2006”, mis on eetris alates järgmise aasta jaanuarist kolmapäeva õhtuti koos stuudiokülaliste kommentaaridega.